

Baka Pista hazament

Elindult hát Baka Pista barátunk is a nagy útra, ami a túlságosan rövidre szabott vendég-létből a semmibe vezet. Az alvilági hajós őt is átviszi a vízen, mely (Kosztolányi szavaival) „felejtést ad mindenre, lemossa a lázat és a görcsöt, mely itt fönn gyötör bennünket és aztán egyenlővé tesz mindannyiunkat”.

Bekövetkezett, amitől féltünk és szorongtunk, amit hiába tudtunk, mégsem akartunk elhinni, de amibe mégis bele kell törödnünk, bár az újabb és újabb haladékokat nagyon sokan akartuk. A gyásznapokban, melyekbe Baka István halála borított bennünket, mit lehetne még egyebet tennünk, mint tovább tépelődni, amint ott, a szekszárdi temetőben tépelődtünk a ravatala körül. A dombok a szikrázó napsütésben is „kékek” voltak – olyanok, amilyenek Babits láthatta őket annak idején. A családtagok, pályatársak és barátok megrendült gyülekezését azonban mindössze néhány méter választotta el a főút iszonyú zajától és bűzétől. „Csillag és szemét a sorsunk” – mondhattuk volna Esti Kornállal, s a volt-nincs élménynek ugyanaz a döbbenete markolt szívünkbe, mint a Halotti beszéd lírai hőisének.

Baka István a semmivel nézett farkasszemet évek óta. Bár sokan, sokféleképpen segítették, a létnek ezzel az utolsó buktatójával – mint mindenkinek – neki is magányosan, egyedül kellett szembesülnie. Ám ezt a leküzdhetetlen elszigeteltséget éreztük mi is, akik Pista ravatala körül álltunk. Nem egyszerűen belejátszott ő az életünkbe, része lett annak. Akkor is (sőt, akkor talán még jobban), amikor a benne (is) halmozódó feszültség robbant, sistergett. Mert nemcsak nevetgélni lehetett vele, hanem nagyokat dühöngeni és morgolódni is. Most erre az érdes Baka Pistára emlékezem. „Vizek nagy madara” volt ő, ama Baudelaire által megírt albatrosz, aki „megbotlik óriás két szárnyában, ha lép”. Igen, ez is ő volt: a csetlő-botló alakban nagy költő lakott. Az abszolútumra törő, az igényes, éppen ezért örök elégedetlenségben és betöltetlenségben élő embernek ritkán adatott meg az érzékeny idegrendszer nyugtató állapot. Persze, próbálta ő csillapítani magát sokféleképpen, utolsó éveiben még valami bűn nélküli büntudatot is érzett emiatt.

A korszak, melyet a hetvenes évek elejétől végigszenvedtünk, semmitől sem „ódzkodott”, „rút katlanából ránk borult a szenny”. Baka István úgy teremtett „nagy-költészetet” (egybeírva és így jelölve azt a csodát, amelynek hiányát újabban talán maguk a költők érzik legjobban), hogy verseiben nemcsak a mi régióink létélményeit szóltatta meg. Majdani tanulmányok, monográfiák feladata lesz kimutatni, hogyan alakult és erősödött folyamatosan költészetének ez a léttani érdeklődése. Az egyetemes létösszefüggések lírikusa volt ő már betegsége előtt is. Ám a testi szenvedés, a halál-közelség ahhoz a végső egzisztenciális lecsupaszodáshoz juttatta el, amelyre a kései Babis- és Kosztolányi-lírában, József Attila vagy Szilágyi Domokos verseiben találunk példát. Hiába ismerjük az újabb irodalomelméletek tanítását: ki kell szorítani azt az irodalomtörténeti hagyományt, amely a szerzőről mint reális történeti individuumról beszél. Mégis, némely teoretikus rosszállását kiváltva, nem titkolhatjuk fölismerésünket: megrendülésünk annál nagyobb, minél inkább érezzük, hogy a vers „hiteles”, mert valódi szenvedésből fakad. Márpedig Baka István verseiben is mindig a maga személyisége egy-egy részét írta meg. Sztjepan Pehotnij éppúgy ő volt, mint Hány János, a Carmen Don Joséja, Pügmaliön, Yorick, az alsósztrégovai magányában vergődő Madách vagy a Von Gogh börtönudvarán kerengő rab. A vers a legszentebb öncélúság ugyan, de – Claude Roy szavaival – „egyetlen haszna, hogy élni segít”. Segítette a versírásba és -fordításba menekülő Baka Istvánt is. Műveivel valóban a halhatatlanságot váltotta meg: „jó volna lenni még talán de / mit is tegyek ha nem lehet / a szótáradba írnék be s néha / lapozz föl engem és leszek”.

Utolsó könyvét lapozgatom. A huszonnégy vers mindegyike kihívóan bátor, illúziómentes szembenézés a halállal. Ma is emlékszem arra a borzongásra, amit az irodalmunk nagy istentagadó, istennel perlekedő verseit idéző Gecsemáné folyóiratbeli megjelenésekor éreztem: „Kitépem hát az angyalok kezéből / Magam hogy mégse úgy legyen ahogy Te / akarod hanem ahogy én ahogy / Én akarom Uram”. Feledhetetlen, hogy válik e versek írása közben egyetlen igazi érzéssé a halál. Egy ember, aki intenzíven érzi, hogy meghal...

Baka István hiányával egész élő irodalmunknak és kritikánknak számolnia kell. Ez a „szegedi költő” (ahogy halálakor egyik napilapunk nevezte) az egyetemes magyar költészet nagy alakja volt. Különösen nagy a veszteségünk nekünk, a Tiszatájt egykor és most szerkesztőknek, olvasóknak. 1969 februárjában ez a folyóirat közölte első verseit (A lombon átszűrt, Szép fácska, dunna volt...) s utolsó költeményei egyike is itt jelent meg 1995 áprilisában (Van Gogh börtönudvarán). Volt idő, amikor jóformán csak a Tiszatájban publikált. Prédikátor-ének, Bolgárok, Székelyek, Döbling, Őszi esőzés, Hány János búcsúpohara – találomra kiragadott versek abból a közel százból, ami negyedszázad alatt e folyóirat lapjain megjelent. A sor most fájdalmasan megszakadt. Most már versrovatot is nehezebb lesz szerkeszteni...

Olasz Sándor